

ΕΠΕΤΗΡΙΣ
ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ
ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ
ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ *Μίση Α' 1934*

ΤΟ ΜΑΚΡΟΝ ΤΕΙΧΟΣ ΤΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
ΕΝ ΤΗ ΘΡΑΚΗ

ὑπό
ΜΙΑΤΙΛΔΟΥ Α. ΣΑΡΑΝΤΗ

Μεταξὺ τῶν μεγάλων ἀμυντικῶν ἔργων τὰ ὁποῖα ἐπεσκεύασεν ὁ μεγαλεπήβουλος Βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου Ἰουστινιανὸς ὁ Α' συγκαταλέγεται καὶ τὸ ἐν Θράκῃ εὐρισκόμενον καὶ μικρὸν ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπέχον μακρὸν τεῖχος, τὸ διήκον ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Προποντίδος καὶ γνωστὸν ὡς τεῖχος τοῦ Ἀναστασίου.

*
* *

Αἱ περὶ τοῦ τεύχους τούτου διασωθεῖσαι πληροφορίαι ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτέρους συγγραφεῖς, καὶ δὴ ἀπὸ τοὺς ἀκμάσαντας κατὰ τὸν ἑβδομον αἰῶνα εἶναι ἐλάχισται. Περιστρέφονται μᾶλλον εἰς τὴν εὐκολίαν μὲ τὴν ὁποίαν οἱ κατὰ τῆς Θεοφρουρή-

του Πόλεως ἐπελαύνοντες ἐχθροὶ παρεβίασαν ἐκάστοτε τοῦτο διὰ νὰ ἐμφανισθῶσι πρὸ τῶν τειχῶν αὐτῆς⁽¹⁾. Ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη ὅτι τὸ τεῖχος ἐκεῖνο οὐδεμίαν ἢ ἐλαχίστην ὑψηρεσίαν προσέφερεν εἰς τὴν ἄμυναν τῆς πρωτεύουσας τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ κράτους καὶ ὅτι διήθεν ἐνωρίτατα ἐγκατελείφθη. Γνώμη ἡ ὁποία ὥς θὰ εἶδωμεν ἀνατρέπεται ἐκ τῶν περισωθέντων ἀψευδῶν τεκμηρίων.

*
* *

Τὸ τεῖχος τοῦ Ἀναστασίου βεβαίως δὲν ἦτο δυνατόν ὥς ἐκ τῆς φύσεως καὶ τοῦ προορισμοῦ του νὰ παραμένῃ ἐπὶ μακρὸν ἀπρόσβλητον καὶ ἀπόρητον. Ἀφοῦ καὶ αἱ τεχνικώτεροι καὶ ἀρτιότεροι ὀχυρώσεις ὑποκύπτουν εἰς τὴν βίαν τῶν ἰσχυροτέρων. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἀρκούντως καλὰ ἐξεπλήρου τὸν προορισμὸν του καὶ μέχρι τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος, διότι υπάρχουν τεκμήρια ποὺ πιστοποιοῦν ὅτι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου ἐξηκολούθουν νὰ ἐπισκευάζουν τὰ ἐκ τοῦ χρόνου καὶ τῶν προσβολῶν τοῦ ἐχθροῦ ἐρειπιούμενα τμήματα αὐτοῦ.

*
* *

Προτοῦ δὲ ἐρευνήσωμεν τὰ τῆς χρησιμότητος αὐτοῦ ἃς ἴδωμεν ὁποία τις ἦτο ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως ἡ μεγάλη αὐτὴ ὀχύρωσις τὸ εἶδος τῆς ὁποίας

1. Ἀγαθίας «ἡ τε ἄλλη Θράκη καὶ τὰ πρὸς αὐτῇ τῇ βασιλίδι πόλει χωρία ἐρημά τε ἦν καὶ ἀφύλακτα, ἐφ' ὅσον καὶ τοῖς βαρβάροις βατὰ εἶναι καὶ ἐνιπίδρομα». Ἱστορ. β' 14 σ. 308.

δὲν ἦτο ἄγνωστον εἰς τὰς ἐλληνικὰς χώρας ⁽²⁾ καὶ ποία ἢ θέσις αὐτῆς. ⁽³⁾

*
* *

Ἐὰν οἱ πλείστοι ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων συγγραφέων παρέλειψαν νὰ μᾶς διασώσουν λεπτομερείας περὶ τοῦ τείχους τοῦ Ἀναστασίου οἱ ἐκ τῶν νεωτέρων παρέργως ἀσχοληθέντες περὶ αὐτοῦ μᾶς ἐμβάλλουσιν εἰς σύγχυσιν. Εἴτε τοποθετοῦντες τὴν ὁχύρωσιν αὐτὴν ἀλλαχοῦ ⁽⁴⁾ παρὰ τὰ προφανῆ αὐτῆς ἐρείπια καὶ σημεῖα, τὰ ὅποια ὁ χρόνος δὲν κατάρθωσε ν' ἀπαλείψῃ εἴτε καὶ συγχέοντες ταύτην μὲ τὸ ἐπὶ τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου μακρὸν τεῖχος, τὸ ὁποῖον πρῶτος ὡς ἱστορεῖται ἀνήγειρεν κατὰ τὸν ἕκτον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα, Μιλτιάδης ὁ Κυψέλου, ἀποτεχίσας τὸν αὐχένα τῆς Χερσονήσου ἐκ Καρδίας πόλεως εἰς Πακτύην, ἐκ θεμε-

2. Τεῖχος τῶν Φωκαέων μεταξὺ τοῦ ὄρους Οἶτη καὶ τῆς θαλάσσης (Ἡροδ. β' VII κεφ. 176).

Παρόμοιον ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος (Ἡροδ. β' VIII κεφ. 71). Τὸ μακρὸν τεῖχος εἰς τὸν αὐχένα τῆς Χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως (Ἡροδ. β. VI κεφ. 37).

3. O D u m o n t εἰς ἐκθεσίν του «Ἡ Θράκη καὶ αἱ Ἀρχαιότητες αὐτῆς» ἀναγνωσθεῖσαν εἰς τὸν Ἑλλ. Φιλ. Σὺλλ. ὑπὸ τοῦ Ζωηροῦ Πασσᾶ μεταξὺ ἄλλων λέγει: «Εἰ καὶ οὐκ ἀνευρίσκομεν πλέον τὰ προτεινόμενα τοῦ Ἀναστασίου πρὸς βορρᾶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως! (Περιοδ. Ἑλλ. Φ. Σ. τ. Στ' σελ. 368. Καὶ ὁ D e t h i e r αὐτόθι τόμ. Δ' σελ. 168.)

4. A. M o r d t m a n n. Οἱ Ἀραβες καὶ οἱ Πέρσαι πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως . . . οὗ τὰ ἵχνη σώζονται ἔτι παρὰ τὸ Χαδέμιοι τοῦ ἀποτέμνοντος τὴν χερσονήσον τῆς Θράκης ἐκτεινομένου δὲ ἀπὸ Δέρκων μέχρι Μπουγιούκ-Τσεκμετζέ. (Ἑλλ. Φ. Σ. Παράρτ. τόμ. KB' σελ. 56).

λίων δὲ ἀνεκαίνισεν ὁ Ἰουστινιανὸς, ⁽⁵⁾ εἴτε καὶ
μὲ τὴν πόλιν τὸ Μακρὸν τεῖχος ⁽⁶⁾.

*
* *

Ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων παραστατικω-
τέραν καὶ σαφεστέραν περιγραφὴν, καίτοι καὶ ταύ-
την ἀτελεῖ, διότι περιορίζεται εἰς τὰς διαρρυθμί-
σεις τὰς ὁποίας ἐπὶ τοῦ τείχους τοῦ Ἀναστασίου
ἐπέφερον ὁ Ἰουστινιανὸς, μᾶς διέσωσεν εἰς τὸ περὶ
Κτισμάτων ἔργον τοῦ ὁ Kaisareus Προκόπιος.
Οὗτος πραγματευόμενος τὰ ἐπὶ τῆς Θράκης παρὰ
τὸ Βυζάντιον ἐκτελεσθέντα διὰ τοῦ Βασιλέως του
ἔργα εἰς ὀλίγας μικρὰς σελίδας, περιγράφει πῶς
σχηματίζεται τὸ μετὰ τοῦ τείχους καὶ τοῦ Βο-
σπόρου τμήμα τῆς Θράκης, παρακολουθῶν τὴν
θάλασσαν ἀπὸ Ὠκεανοῦ καὶ Ἰσπανίας, ἀπεικονίζει
τὰ ἐπ' αὐτοῦ εὕρισκόμενα προσάστεια, τὴν ιδιωτι-
κὴν ζωὴν καὶ οἰκονομικὴν κατάστασιν τῶν κατοί-
κων αὐτῶν, ἐξηγεῖ τοὺς λόγους, δι' οὓς ὁ Ἀνα-
στάσιος προσέβη εἰς τὴν μακρὰν ἐκείνην ὀχύρωσιν
καὶ τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους ὁ Ἰουστινιανὸς
προέβη εἰς τὰς διαρρυθμίσεις τῶν πύργων ἐκείνης,
ἐκθέτει λεπτομερείας τῶν γενομένων τροποποιή-
σεων ἐπὶ τοῦ τείχους, ἐπεξηγεῖ ὀρθῶς τὰ μειονε-
κτῆματα τῆς ὀχυρώσεως καὶ καθορίζει κατὰ με-
γάλην προσέγγισιν καὶ τὸ μῆκος τοῦ τείχους ἀπὸ

5. Προκόπιος Περὶ Κτισμ. IV 10.

6. Μελετίου Ἀθηνῶν. Γεωργ. Κεφ. KZ' Περὶ Θράκης.

... Μετὰ τὴν Πακτύην ἦτο τὸ Νέον τεῖχος τοῦ Ξενοφῶν-
τος, ὅπερ καὶ μακρὸν τεῖχος ἑκαλεῖτο, τὸ ὁποῖον ἐκτίσθη εἰς βοή-
θειαν τῆς τε Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν περὶ αὐτῆς κ. τ. λ.

θαλάσσης εἰς θάλασσαν καὶ τὴν ἐκ Κων]πόλεως ἀπόστασιν αὐτοῦ (7).

Ἐν τούτοις παρὰ τὴν θαυμασίαν περιγραφὴν τοῦ ὁ διερχόμενος καὶ μελετῶν τὰς σελίδας αὐτοῦ ἄγεται νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ Προκόπιος δὲν ἐπεσκέφθη τὸ τεῖχος. Καίτοι ὁ Ἰουστινιανὸς παρηκολούθησεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν ἐπισκευὴν τοῦ ἔργου τούτου ὡς καὶ ἄλλων πλησιοχώρων φρουρίων. Καὶ ὅτι ἡ πρὸς τὸ τμήμα τοῦτο τῆς Θράκης διαδρομὴ τοῦ ἱστορικοῦ δὲν ἐπεξετάθη πέραν τοῦ Ρηγίου, τοῦ σημερινοῦ Μικροῦ-Τσεκμετζέ, τῆς χωρογραφίας τοῦ ὁποίου μᾶς δίδει ἀπαράμιλλον εἰκόνα (*).

Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων καὶ νεωτέρων ὅσοι ἔγραψαν περὶ τοῦ τείχους τοῦ Ἀναστασίου δὲν προσέθηκάν τι νεώτερον ἐκείνου. Ἐσταχυολόγησαν μᾶλλον ἐκ τῆς περιγραφῆς του, ὅπως καὶ ὁ ἡμέτερος ἱστορικὸς Παπαρηγόπουλος(8). Ἡθέλαμεν δὲ ἀγνοεῖ ὅχι μόνον τὰ κατεδαφισθέντα καὶ καταχωσθέντα τμήματα τοῦ τείχους ἀλλὰ καὶ τὰ διασωζόμενα, ἄνευ τῆς περιγραφῆς τοῦ Γερμανοῦ Σούκαρδ (Schuchhardt) ὅστις ἐπεσκέφθη καὶ ἐξιχνίασε κατὰ τὸ 1898 μὲ ὅσῃν τῇ ἐπέτρεπον αἱ περιστάσεις προσοχὴν καὶ ἐπιμέλειαν τὴν βυζαντινὴν αὐτὴν ὀχύρωσιν.

Ὡς ὁ ἴδιος ἀφηγεῖται, διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ διατρέξῃ κατὰ μῆκος τὴν γραμμὴν τοῦ Ἀναστα-

7. Προκόπ. Περὶ Κτισμ. IV κεφ. 8—9.

8. Προκόπ. Περὶ Κτισμ. IV 8.

9. Κ. Παπαρ. Ἱστορ. Ἑλλ. τόμ. 3 σ. 74. Ἐκδ. 1872.

σιακοῦ τείχους ἀπὸ τῆς Σηλυβρίας μέχρι τῆς παρὰ τὸν Εὐξείνιον πόντον ἀκτῆς ἐδέησε νὰ ὑποστῇ περιπετείας πού ἠδύναντο νὰ ἔχουν δι' αὐτὸν πολὺ δυσαρέστους συνεπείας, ἐὰν δὲν ἐτύχαινε νὰ εἶναι ὑπήκοος ἔθνους φίλα φρονοῦντος πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ τοὺς Τούρκους.

Εἰς διάλεξίν του δημοσιευθεῖσαν ἐν Βερολίνῳ τῷ 1900 ὑπὸ τὸν τίτλον ὁ Τοῖχος τοῦ Ἀναστασίου καὶ τὸ Τεῖχος τῆς Δοβρουτζᾶς (*Die Anastasios Mauer und die Dobrudsha Wälle*) ὡς ἀκολούθως ἐκθέτει τὰς περιπετείας του καὶ τὰ πορίσματά του ἐκ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Τείχους⁽¹⁰⁾.

ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΙ

Ἡ μεγάλη ὀχυρώσις, λέγει ὁ Σούκαρδ, τὴν ὁποίαν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος ἐχάραξεν ἀπὸ Προποντίδος μέχρις Εὐξείνου ἐπὶ μήκους 45 χιλιομέτρων καὶ περὶ τὰ 65 χιλιόμετρα δυτικῶς τῆς Κων]πόλεως, κατὰ τὰ ἔτη 507—512, κατὰ τοῦ ὀγκουμέγου κινδύνου τῶν Βουλγάρων, θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἕνεκα τῆς σπανίας περιπτώσεως τῆς ἀκριβοῦς χρονολογίας της ὡς σταθμὸς εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ τοῦ εἵδους ὀχυρώσεων. Ἄλλ' ὅσον φανερὸς εἶνε ὁ χρόνος, τόσον ἀσαφὴς ὁ τόπος τῆς θέσεώς της.

Εἰς τοὺς χάρτας παριστάνεται μὲν τὸ ἥμισυ τῆς γραμμῆς, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει περιγραφὴ τῆς κατασκευῆς αὐτῆς καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς της ἐποί-

10. Τὴν μελέτην τοῦ κ. Σούκαρδ τὴν ὀφείλομεν εἰς τὸν ἐν Γερμανίᾳ τὰς σπουδὰς του συμπληροῦντα Σπύρον Μ. Σταμούλην.

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ
ΤΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΚΟΥ ΤΕΙΧΟΥΣ

κιλε μεταξὺ τοίχου Ἀναστασίου καὶ τείχους Ἀναστασίου.

*
* *

Ἀπὸ τῆς πρώτης μου ἐπισκέψεως τοῦ τείχους τῆς Δοβρουτζᾶς (1884) ἐπροτιθέμην κατὰ παράμοιον τρόπον νὰ παρακολουθήσω καὶ τὴν γραμμὴν τοῦ Ἀναστασίου. Ἀλλὰ περιήγησις πλησίον τῆς τουρκικῆς πρωτευούσης δὲν γίνεται μετὰ τὴν εὐκολίαν καὶ ἡσυχίαν ποὺ γίνεται εἰς τὰς νέας Ρουμανικὰς ἐπαρχίας. Διότι οἱ Τοῦρκοι εἰς τὸ αὐτὸ σχεδὸν τμήμα καὶ διὰ τὸν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἀναστασίον σκοπὸν, συνέστησαν ἰσχυρὰν ἄλυσιν ὀχυρώσεων τῆς ὁποίας κέντρον εἶνε ἡ Τσατάλδζα. Πᾶς ξένος ταξιδεύων εἰς τὰ περὶχωρὰ αὐτῆς εἶνε ὑποπτος, ὥς προτιθέμενος νὰ κατασκοπεύσῃ τοὺς τουρκικοὺς καλέδες. Καὶ κατὰ κακὴν τύχην καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ τοίχου τοῦ Ἀναστασίου καλοῦνται παρὰ τῷ λαῷ ἐπίσης καλέδες.

*
* *

Τὸ 1898 ὅταν ἐσκόπευον νὰ ταξιδεύσω εἰς τὴν Κωνσταντινὴν, ἤθελον ὅπωςδήποτε νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν ὀχύρωσιν αὐτὴν καὶ πολλὰς ἐβδομάδας πρὶν ἔγραψα ζητῶν τὴν σχετικὴν Σουλτανικὴν ἄδειαν. Ὅταν ἐφθάσα εἰς τὴν Κωνσταντινὴν ἡ αἴτησις μου εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς τὸ Συμβούλιον καὶ μοι ἐλέγετο ὅτι ἡ ἔγκρισις ἔπρεπε νὰ ἀναμένεται ἀπὸ ἡμέραν εἰς ἡμέραν.

Ἐπερίμενα ἀρκετὰς ἡμέρας δι' αὐτήν. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦλθεν—οὔτε δὲ καὶ σήμερον ἔχει ἔλ-

θη ἀκόμῃ—ἀνεχώρησα μὲ ἀπλοῦν τεσκερὲ⁽¹¹⁾ σι-
δηροδρομικῶς πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ κα-
τέβηκα εἰς τὸν σταθμὸν Σινικλῆ, ὁπόθεν οἱ χω-
ροφύλακες ὅχι μόνον δὲν μὲ ἠμπόδισαν νὰ μετα-
βῶ εἰς Σηλυβρίαν πρὸς ἐπίσκεψιν φίλου μου, ἀλ-
λὰ καὶ μὲ ἐπρομήθευσαν ὑποζύγιον.

Κατὰ τὴν ἔφιππον πορείαν μου ἐγνώρισα ἤδη
τιμῆμα τῆς ὀχυρώσεως.

* *

Τὴν ἐπομένην οἱ ἐν Σηλυβρίᾳ χωροφύλακες
δὲν μοι ἐπέτρεπον ν' ἀναχωρήσω. Ἀλλὰ τῇ παρεμ-
βάσει τοῦ καϊμακάμη ἐνὸς νεαροῦ μισσευρωπαίου
μοι ἐδόθη ἄδεια καὶ τῇ συνοδείᾳ ἐνὸς χωροφύλα-
κος, ὁ ὁποῖος ἀπεδείχθη καὶ ἐξαίρετος ὁδηγὸς,
βαδίζοντες παρὰ τὴν ὀχύρωσιν ἐφθάσαμεν ἐντὸς
τῆς ἡμέρας εἰς τὸ παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμ-
μὴν κείμενον χωρίον Κουρφαλή. Ἐπειδὴ ἐδῶ δὲν
ὑπῆρχε δημόσιος ὑπάλληλος καὶ ἐπομένως καμμία
δυσκολία, παρακολούθησα τὸ μέγιστον καὶ καλή-
τερα διατηρημένον τμῆμα τοῦ τοίχου ἐπὶ τῆς κο-
ρυφογραμμῆς τοῦ γενικῶς μὲ θάμνους κεκαλυμ-
μένου ἀγρίου βουνοῦ τοῦ Κουρς-καγιά.

Κατὰ τὸ ἑσπέρας (τῆς ἄλλης ἡμέρας) ἐφθάσαμεν
εἰς Καρατζάκιοϊ, καὶ ἐδῶ μίαν μόνον ὥραν μακρὰν
τῆς Μαύρης θαλάσσης ἢ ἐπιχείρησις ὑπέκλυψεν εἰς
τὸ μοιραῖον. Ἔπρεπε νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν
μουδρίην. Τὸν πρόθυμον ζαπτιὲ τῆς Σηλυβρίας,
ὅστις θὰ μὲ ἐχρησίμευεν ὥς τὸ καλῆτερον πιστο-
ποιητικὸν τὸν εἶχα ἐγκαταλείψει εἰς τὸ Κουρφα-

11. Διαβατήριον διὰ τὸ ἐσωτερικὸν Μ. Σ.

λή, εἰς τὰ σύνορα τῆς ἐπαρχίας του. Τώρα δὲ μόλις ἀντελήφθην ὅτι κατὰ μίαν ἀναρρίχισίν μου ἐπὶ τοῦ τοίχου εἶχα χάσῃ ἐκ τῆς ὀπισθίας τσέπης μου διάφορα χαρτιά μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ τεςκερές μου. Ἐκρατήθην λοιπὸν τὴν ἄλλην ἡμέραν εἰς τὸ κατάλυμά μου καὶ ἐπετηρούμην αὐστηρῶς ὑπὸ χωροφυλάκων.

Ὁ μουδὶρης ἐν τῷ μεταξὺ ἐζήτησε τηλεγραφικῶς ὁδηγίας ἀπὸ τὸν μουτσαρίφην τῶν Μετρῶν καὶ ἡ ἀπάντησις ἦτο : Ἐὰν ὁ κ. Σούκαρδ ἔχασε τὸν τεςκερέ του πρέπει νὰ ἔλθῃ ἐδῶ διὰ νὰ πάρῃ νέον.

Ἡ δὴλωσίς μου ὅτι θὰ συμμορφωθῶ πρὸς τὴν διαταγὴν καὶ ἡ ὅλη διαγωγὴ μου ἔπεισαν τὸν μουδὶρην νὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ νὰ κάμω τὸ ἐσπέρας περίπατον μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ξενοδόχου, ἐκ τοῦ χωρίου πρὸς τὸ Κάστρον, ὅπου ἀνεγνώρισα φρούριον ἀνῆκον εἰς τὴν ὀχύρωσιν.

Διὰ τὴν κατεύθυνσιν τοῦ τελευταίου τμήματος τῆς ὀχυρώσεως μέχρι τῆς Μαύρης θαλάσσης, ἐπληροφορήθην τ' ἀπαιτούμενα ἐκ θετικῶν πληροφοριῶν πολλῶν Ἑλλήνων.

*
* *

Περιήγησις λοιπὸν ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, δικαιούται ὡς πρὸς τ' ἀποτελέσματά της νὰ τύχῃ ποιᾶς τινος ἐπαικειᾶς. Ἀλλὰ ἡ δημοσίευσίς τῶν ἀποκτηθέντων εἶνε καθῆκον, καθ' ὅτι εὐνοϊκώτεροι συνθῆκαι δὲν θὰ ὑπάρξουν εἰς τὸ προσεχές μέλλον.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΤΕΙΧΟΥΣ

Ἡ ἐκλογή τῆς ὀχρωματικῆς γραμμῆς τοῦ Ἀναστασίου δικαιολογεῖται ἐκ τῆς εὐθυγράμμου κατευθύνσεως τῆς γραμμῆς διαχωρίσεως τῶν ὑδάτων ἀπὸ Κουρφαλῇ μέχρι Κούσκαγια. Τὸ τμήμα τοῦτο εἶνε τόσο ὑψηλὸν καὶ τόσο ἀπρόσιτον, ὥστε αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἀποτελεῖ ἄμυναν. Πέραν τοῦ στερεοῦ τούτου συγκροτήματος πρὸς νότον ἢ ὀχρωματικὴ γραμμὴ διέρχεται πανταχόθεν ὑψηλὰ καὶ σχεδὸν κατ' εὐθεΐαν. Μόνον πρὸς βορρᾶν μετὰ τὴν κατωφέρειαν τοῦ Κούσκαγια ἔπρεπε νὰ διέλθῃ διὰ τῆς κοιλάδος ἐνὸς ρυάκος⁽¹²⁾ καὶ ἐπομένως ἐκεῖ νὰ ἐνισχυθῇ περισσότερον.

Ὡς πρὸς τὰς λεπτομερείας ἐξηκρίβωσα τὰ ἐπόμενα :

Ἐκ Σηλυβρίας βαδίζων τις πρὸς δυσμὰς μετὰ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας φθάνει τὸ ὕψωμα μεταξὺ Τοῦζλα δερὲ καὶ Τσαμουρλοῦ δερὲ⁽¹³⁾ κατόπιν δὲ ἡμισείας ὥρας τὸν Καλέ. Οὗτος προβάλλει ἐπὶ τῆς δυτικῆς παρειᾶς τοῦ ὑψώματος καὶ ἔχει ἐνώπιόν του τὴν εὐρείαν κοιλάδα τοῦ Τσαμουρλοῦ δερὲ. Συνίσταται δὲ ἀπλῶς ἐκ μιᾶς ὡς τοίχου ἀσθενοῦς ἐξυψώσεως. Ἀπὸ τῆς διατεμνούσης αὐτὸν ὁδοῦ⁽¹⁴⁾ πρὸς νότον φθάνει τις εἰς τὴν θάλασσαν ἐντὸς δέκα λεπτῶν τῆς ὥρας.

12. Ἡ Κοιλὰς τοῦ Καραμάν δερὲ παραποτάμου τοῦ Δέλκωνος. Σ. Μ.

13. Τοῦ Ἀλμυροῦ ποταμοῦ πού χύνεται εἰς τὸν κόλπον τῆς Σηλυβρίας καὶ τοῦ Κηδόκτου πού διαρρέει τὴν κοιλάδα τῆς Καλαυρῆς. Μ. Σ.

14. Εἶνε ἡ ὁδὸς ἀπὸ Σηλυβρίας εἰς Τσόρλου. Μ. Σ.

Ὅπισθεν τοῦ τμήματος τούτου, δηλαδή ἀνατολικῶς, εὐρίσκονται λίαν διεσπαρμένα πλεῖστα τεμάχια πλίνθων καὶ θρύμματα ἀγγείων καθὼς καὶ θραύσματα μαρμάρων. Μετὰ βεβαιότητος ἡμπορεῖ νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι πρόκειται περὶ κτιρίου πρὸς στρατωνισμόν ἢ καὶ περὶ φρουρίου.

*
* *

Πρὸς βορρᾶν ὁ Καλὲς διασκελίζει τὸ Παρπαδὰρ τεπὲ, περαιτέρω τὸ Ἀχιληᾶ μπαῖρ, κατάφυτον ἀπὸ ἀμπελῶνας, ἀμέσως δὲ φθάνει εἰς τὸ χωρίον Γιαπαγτζή, τὸ ὁποῖον ὅμως κεῖται ἀνατολικώτερον.

Ἡμίσειαν ὥραν κατόπιν συναγτᾶται ἐξ νέου ἡ θέσις μιᾶς ὀχυρώσεως. Διακόσια δέκα περίπου μέτρα ἀνατολικῶς τοῦ Καλὲ διατηρεῖται βαθεῖα τάφρος σχηματίζουσα ὀξεῖαν γωνίαν. Ἡ μεταξὺ τῶν δύο (δηλαδή τῆς τάφρου καὶ τοῦ τοίχου) ὑψομένη ἔκτασις εἶνε πλήρης θρυμμάτων κεράμων καὶ ἀγγείων.

Μετὰ ἄλλα εἴκοσι λεπτά εἶνε τὸ Φανάρι καὶ μάλιστα περὶ τὰ διακόσια μέτρα ἀνατολικῶς.

Ἐπὶ τοῦ τμήματος τούτου ὁ Καλὲς λαμβάνει μεγαλειτέρας διαστάσεις καὶ σχηματίζει τοῖχον πλάτους ἑξέων μέτρων.

Τάφρος οὐδαμοῦ διακρίνεται.

*
* *

Εἴκοσι λεπτά βορείως τοῦ Φαναρίου ὁ τοῖχος φθάνει μικρὸν ὕψωμα καὶ ἐξακολουθεῖ ἀνερχόμενος πρὸς τὸ Τσιλιγκιρ τεπὲ χαρακτηριζόμενον ἐπὶ τοῦ χάρτου *Kiepert* διὰ Δ. 245. Ἀμέσως δὲ μετ'

αὐτὸν εὐρίσκονται ἕξ πύργοι ἡμικυκλῶς πρὸς τὰ ἕξω ἔξέχοντες ἀποκαλυφθέντες ἐν μέρει δι' ἀνασκαφῆς, ἀλλ' εὐκρινῶς ἀναγνωριζόμενοι καὶ ἀπέχοντες ὁ εἰς τοῦ ἄλλου περὶ τὰ 45 μέτρα.

Μετὰ τὸν ἕκτον πύργον εἰς ἀπόστασιν 120 μ. ἀκολουθεῖ ἑβδομος, κατόπιν δὲ ἐπὶ τοῦ Τσιλιγκιρ τεπέ ἕτερος διαμέτρου δέκα μέτρων καὶ ἐξόχως σημαντικός.

Περαιτέρω μόνον εἰς μικρὰν ἀπόστασιν, 10 λεπτά πρὸ τοῦ Κουρφαλή, εὐρίσκονται τρεις ἄλλοι.

Πλησίον τῶν πύργων εὐρίσκονται πολλοὶ μεγάλοι πελεκητοὶ λίθοι ἀποσπασθέντες ἐξ αὐτῶν.

Ἀπὸ τὸ Τσιλιγκιρ τεπέ στρέφον τις πρὸς τὰ ὀπίσω βλέπει ἀνακύπτουσαν τὴν Σηλυβρίαν κατ' ἐπέκτασιν τοῦ τοίχου.

Ἐκεῖθεν ὁ δρόμος πρὸς τὸ χωρίον Κουρφαλή ὁδηγεῖ κοντὰ ἀπὸ τὸν Καλέ.

* *

Εἰς τὰς δύο μ. μ. ἠναγκάσθην νὰ σταματήσω εἰς τὸ Κουρφαλή. Διότι τὸ ἐναπομεῖναν μέχρι Βελιγραδίου τμήμα ἀπαιτεῖ ὁλόκληρον ἡμέραν καὶ δὲν δύναται νὰ διακοπῇ. Εἶνε μακρὰν τῶν κατωκημένων τόπων. Εὗρηκα λοιπὸν τοιοῦτοτρόπως εὐκαιρίαν νὰ περιπατήσω πεζὸς καὶ πολλὰ εἰς τὸ τμήμα τοῦτο νὰ παρατηρήσω ἀκριβέστερον.

* *

Ἀπὸ τὸ Κουρφαλή μὲ κατεύθυνσιν πρὸς βορρᾶν μετὰ δέκα λεπτά διασκελίζει τις τὴν σιδηρο-

δρομικὴν γραμμὴν ⁽¹⁵⁾ καὶ μετὰ ἑπτὰ λεπτὰ φθάνει εἰς τὸ ὕψωμα ὅπου εἶνε τὸ Καρανλίκ ἁγίασμα. Πηγὴ μὲ ὀλίγας σκιερὰς δρυς.

Ἐδῶ κεῖνται τὰ ἑρείπια ἐνὸς ὀρθογωνίου κτιρίου, τείχη καὶ τάφος, τὰ ὅποια ὁμως εὗρισκόμενα πρὸ τοῦ τοίχου τοῦ Ἀναστασίου εἶνε ἄσχετα πρὸς αὐτόν. ⁽¹⁶⁾

Ἐπὶ τοῦ τοίχου ὀλίγα βήματα περαιτέρω ὑπάρχει πύργος, ὅπως οἱ προηγούμενοι ἐξέχων, εὐδιάκριτος καὶ παρ' αὐτόν τὸ βλέμμα εἰσέρχεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τοίχου, καθ' ὅτι ἐν τμῆμα ἐξ αὐτοῦ νεωστὶ εἶχεν ἀποσπασθῇ. Ὁ τοίχος ἐξωτερικῶς μόνον εἶνε ἐνδεδυμένος μὲ λαξευτοὺς λίθους. Ἐσωτερικῶς συνίσταται ἀπὸ χυτὸν ὕλικὸν τὸ ὅποιον περιέχει λίθους καὶ πλίνθους μέχρι τεσσάρων ἑκατοστῶν πάχους. Τὸ ἀφθάνως χρησιμοποιοῦμενον ἀμμοκονίαμα ἔχει χροῶμα κοκκινωπὸν προερχόμενον ἀπὸ τὴν μάζαν τῶν κομποποιημένων πλίνθων.

15. Εἶνε ἡ ἀπὸ Κωνσταντίας πρὸς τὴν Βιέννην. Μ. Σ.

16. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρόκειται περὶ τῶν ἑρειπίων τοῦ Καينوῦ Φρουρίου, τὸ ὅποιον προήσπιζεν ἐκεῖ τὴν διάβασιν διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀθούρου πρὸ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ τείχους τοῦ Ἀναστασίου. Εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ἴσως θὰ ἔπρεπε ν' ἀναζητήσωμεν καὶ τὴν Καινούπολιν ὅπου κατὰ τὸ Ἑορτολόγιον τοῦ Κωνσταντινου Προσκυνητοῦ (Μ. Ι. Γεδεών) ἐπανηγυρίζετο ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἀγαθονίκου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτύρων, οἵτινες ἤθλησαν κατὰ τὴν παράδοσιν ἐπὶ Μαξιμιανοῦ παρὰ τὴν Σηλυβρίαν. Τοῦτο δὲ διότι καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Κουρφαλή ἐκ τῶν πέριξ τοῦ ἁγιάσματος χώρων ἀνέσκαπτον πολλαχοῦ θεμέλια οἰκοδομῶν. Κατὰ τὸ 1902 τοῦρκος τις ἀνασκάπτων τὸν ἀγρόν του ἀπεκάλυψε μαρμαρόστρωτον δάπεδον καὶ ἀνεῦρεν μαρμαρίνην στήλην μετὰ κιονοκράνου καὶ σταυροῦ. Ὁ ἀρχαιολόγος G. Seure καίτοι δὲν ἐγνώριζε τὰς λεπτομερεῖας αὐτάς, εἰς τὸ Κουρφαλή τοποθετεῖ τὸ Καινὸν Φρούριον. — Bull. Corresp. Hellénique ἔτος 36, σελ. 562.

Παρά τὴν θέσιν αὐτὴν εὐρίσκετο τεμάχιον
πίθου.

*
* *

Δέκα λεπτὰ μετὰ τὴν ὑπερσκέλισιν τῆς σιδη-
ροδρομικῆς γραμμῆς ὁ δρόμος βαίνει παρὰ τὴν
δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Καλέ. Μετὰ ἄλλα δέκα παρὰ
τὴν ἀνατολικήν. Τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν διατηρεῖ
πλέον.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο φαίνεται ὅτι τὸ πάχος
τοῦ τοίχου ἦτο 3 μέτρα καὶ 0,40. Ἔχει δὲ κάτωθι
μὲν μεγάλους ὀγκολίθους ἄνω δὲ μικροὺς λαξευ-
τοὺς μὲ πολλὴν ἄσβεστον περιέχουσιν θραύσματα
κεράμων.

Μετὰ ἄλλα 15 λεπτὰ (35' ἐκ Κουρφαλῇ) ἡ
ἀτραπὸς ὁδηγεῖ διὰ τοῦ τοίχου. Ὁ τόπος καλεῖται
Δισπουδάκ-καπουσοῦ. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ
ἀρχαίας πύλης. Εἶναι χάλασμα.

Ἐδῶ εὐρίσκονται ἀμφοτέραι αἱ ὀψεις τοῦ τοί-
χου καλῶς διατηρημέναι καὶ διὰ πρῶτην φορὰν
ἠμπορῶ νὰ καθορίσω ἀκριβῶς τὸ πάχος αὐτοῦ εἰς
3 μ. καὶ 0,75. Τὸ ἐξωτερικὸν μέτωπον αὐτοῦ ἐμ-
φανίζει γενικῶς μεγάλους πελεκητοὺς λίθους, τὸ
δὲ ἐσωτερικὸν χυτὴν τοιχοποιΐαν.

Ἐμπροσθεν αὐτοῦ δὲν ὑπάρχει τάφρος. Οὔτε
δὲ καὶ ὀπισθεν ἄλλος τοῖχος.

*
* *

Μετὰ τρία τέταρτα τῆς ὥρας ἐκεῖθεν συναν-
τᾶται ἄλλο ἀνοιγμα τὸ Κατρὰν καπουσοῦ. Ἀλλὰ
καὶ πάλιν δὲν πρόκειται περὶ παλαιᾶς πύλης. Εἶνε
νέα διάρρηξις τοῦ τοίχου. Ἐδῶ μάλιστα διετηρήθη

τμήμα ὠραίου ὄρειου δάσους καὶ ὁ τοῖχος στέκεται πὺν καὶ πὺν ἀκόμα τέσσαρα μέτρα ὑψηλὸς δεικνύων ἐξωτερικῶς μεγάλους λίθους καὶ ἐσωτερικῶς χυτὸν ὑλικόν. Τὸ πλάτος του εἰς μίαν θέσιν μόνον ἦτο 2 μ. καὶ 0,62. Πιθανῶς καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τμήματος οἱ πύργοι νὰ εἴνε διατηρημένοι — ἐφ' ὅσον ἔχουν κτισθῇ. Ἀλλὰ ὁ δρόμος μᾶς ὁδηγεῖ κατὰ μῆκος τῆς ὀπισθίας ὄψεως.

* *

Μετὰ μίαν ὥραν καὶ τρία τέταρτα ἀπὸ τὸ Κουρφαλὶ — συνυπολογιζομένης τῆς στάσεως — ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Κιοντσούκ μπεζεστέν (τὸ μικρὸν ἀνάκτορον), ἐνδιαφέρουσαν πύλιν καὶ μετὰ μίαν ὥραν ἐκεῖθεν εἰς δευτέραν σχεδὸν ὁμοίαν, τὸ Μπουγιούκ μπεζεστέν (τὸ μέγα ἀνάκτορον) ἀμέσως πρὸ τοῦ Κούσκαγια.

Ἐμέτρησα τὸ πλάτος τοῦ τοίχου πλησίον καὶ τοῦ μικροῦ καὶ τοῦ μεγάλου μπεζεστενίου καὶ τὸ εὔρον ὁμοιον. 3 μέτρα καὶ 0,30.

Τὸ μικρὸν μπεζεστένι κεῖται εἰς εἰσέχουσαν ὀρθὴν γωνίαν, τὸ δὲ μέγαλον ἐπὶ τῆς εὐθείας γραμμῆς. Ἀμφότερα δὲ ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς.

* *

Ἀμφότεραι αἱ κατασκευαὶ εἴνε ὀχυρώσεις πυλῶν ὑπὸ μορφὴν ὀρθογωνίων αὐλῶν ἐκ 30 ἐπὶ 59 μέτρων τῆς μιᾶς καὶ 31 ἐπὶ 57 τῆς ἐτέρας (ἐσωτερικῆς ἀποστάσεως) ἥτοι σχεδὸν διπλασίου μήκους ἢ πλάτους. Ἡ δίοδος γίνεται διὰ τῶν μεγάλων πλευρῶν καὶ ὄχι ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον.

Εἰς τὸ μικρὸν μπεξεστένι καὶ εἰς τὰ δύο ση-
μεῖα ἔχει πλάτος τεσσάρων μέτρων. Εἰς τὸ μεγά-
λον ἔνεκα τῆς κακῆς καταστάσεως τοῦ τοίχου δὲν
κατώρθωσα νὰ τὸ μετρήσω ἀκριβῶς.

*
* *

Εἰς τὰς γωνίας τῶν αὐλῶν ὑπάρχουν πύργοι
ἐκ τῶν ὁποίων μόνον ἡ τῆς βορείας κεῖνται ἐσω-
τερικῶς. Οἱ ἄλλοι προέχουν ἐξωτερικῶς.

Τὸ μικρὸ μπεξεστένι ἔχει ἐν ὅλῳ τρεῖς, τὸ δὲ
μεγάλο πέντε πύργους. Ὡστε ὁ χαρακτηρισμὸς
τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ μπεξεστενίου μόνον
ἐκ τῆς ὀχυρώσεώς των δικαιολογεῖται, οὐχὶ δὲ καὶ
τῶν διαστάσεών των, ἀφοῦ εἶνε σχεδὸν αἱ αὐταί.

Αἱ αὐλαὶ τῶν πυλῶν αὐτῶν εἶνε τόσοι εὐρύ-
χωροι (ἡ κυρία πύλη τῆς Περγάμου ἔχει αὐλὴν 20
ἐπὶ 20 μέτρων), ὥστε μᾶλλον ὥς μικρὰ φρούρια
ἤμπορεῖ τις νὰ τὰς χαρακτηρίσῃ.

Παραπλήσιοι συγγενεῖς αὐτῶν εἶνε αἱ τῶν
διόδων τοῦ μεγάλου προχώματος ἐν Δοβρουτζᾷ,
ὅπου αἱ διαστάσεις εἶναι 20 ἐπὶ 50 μέτρα.

Μόλις ὀκτὼ λεπτὰ μετὰ τὸ μεγάλο μπεξεστένι
ἐδέησε νὰ ἐγκαταλείψω τὸν τοῖχον. Ἀνέρχεται
ἐπὶ κορυφογραμμῆς μεταξὺ τῶν ἀγρίων βορεινῶν
φαράγγων τοῦ Κούσκαγια, ὅπου δὲν ὑπάρχει πλη-
σίον αὐτοῦ ἀτραπός. Ἐκάμψαμεν λοιπὸν πρὸς τὰ
δεξιὰ πρὸς τὸ Βελιγράδι καὶ ἐκεῖθεν ἱππεύοντες
πρὸς τὸ Καρατζάκιοι.

*
* *

Ἐδῶ μόνον τὸ δυτικῶς τοῦ χωρίου κείμενον
φρούριον, τὸ κοινῶς ὀνομαζόμενον Κάστρο, ἡδυ-

νήθην νὰ ἐξετάσω. Εἶνε ἀκανόνιστον τετράπλευρον 250 ἐπὶ 350 μέτρων, τὸ ὅποιον θὰ ἐκώλυε τὴν διὰ τῆς κοιλάδος εὐκόλον δίοδον καὶ συγχρόως θὰ ἐκανόνιζε τοὺς φρουροὺς τοῦ βορείου τμήματος.

Ἐρωτῶν τοὺς γνωρίζοντας τὸν τόπον κατῶρθωσα νὰ ἐξακριβώσω ὅτι ὁ Καλὲς διέρχεται περὶ τὰ δέκα λεπτὰ δυτικῶς τοῦ φρουρίου πρὸς τὸν Μάλτεπε κι' ἐκεῖθεν κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν θάλασσαν ἀφίνων πρὸς δυσμὰς τὸ τσιφλίκι Κούρτ-δερε.

Ἐπὶ τοῦ τελευταίου πρὸ τῆς θαλάσσης ὑψώματος ὑπάρχει τρίτον μπεξεστένι παρόμοιον πρὸς τὰ δύο ἄλλα.

* *

Εἰς τὸ παρὰ τὸ Καρατζάκιοϊ φρούριον εὑρον ἔντυπον κέραμον καὶ χονδρὰ θραύσματα ἀγγείων μὲ βαθείας ραβδώσεις. Ὁ δὲ διδάσκαλος τοῦ χωρίου μοι ἔδειξεν ἐν δημοσιεύματι μικρᾶς γείτονος ἱστορικῆς εταιρείας ⁽¹⁷⁾ ἐπιγραφὰς σχετικὰς μὲ τὸν τοῖχον τοῦ Ἀναστασίου.

1) Λίθον ὕψους 0.50, καὶ εὗρους 0.59, εὐρεθέντα παρὰ τὸ Καρατζάκιοϊ κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν δάσους πρὸς μετατροπὴν αὐτοῦ εἰς ἀγρὸν εὐρισκόμενον δὲ τώρα ὑπὸ τὴν κατοχὴν τοῦ βιομηχάνου Ἀναστασίου Σταμούλη ἐν Σηλυβρία φέροντα:

† Θαυμαστὸν ἔργον ἠπείλησεν ὁ χρόνος
οὐ χρόνος μόνον, πλήθος δὲ τῶν βαρβάρων.

17. Θὰ πρόκειται πιθανῶς περὶ τῆς Θρακικῆς Ἑπετηρίδος 1897 τῆς ἐν Αθήναις Θρακικῆς Ἀδελφότητος καὶ τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Ἀ. Κεραμέως. Μ. Σ.

Ἄλλ' ὁ θαυμαστός καὶ τοὺς βαρβάρους τρέπων
αὐτῷ ἀνορθοῖ Βασίλειος δεσπότης
σὺν Κωνσταντίνῳ αὐταδέλφῳ τῷ νέῳ.
Ὑπουργεῖ δὲ τῷ Βασίλειος ὁ Γούτος,
ὃς ἀρχηγέτης τῷ χρόνῳ καθεστήκει
σὺν Ἑλπίδιῳ Βραχάμῃ ταξιάρχῳ.

Τὸ περιοδικὸν παρατηρεῖ ὅτι οἱ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ
ὀνομαζόμενοι εἶνε οἱ αὐτοκράτορες Βασίλειος ὁ Β΄
καὶ Κωνσταντῖνος Η΄ (975—1025). Ὁ Βασίλειος
δεύτερος γνωστὸς ὡς βουλγαροκτόνος.

2) Πλάκαν εὐρισκομένην ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ
ἁγίου Γεωργίου ἐν Τσορλοῦ φέρουσαν :

« Ἀνεγνώθη ὁ πύργος τοῦτος ἐπὶ Βασιλείου
καὶ Κωνσταντίνου τῶν φιλοχρίστων δεσποτῶν ».

3) Ἄλλην ἐν Τσορλοῦ ἐπίσης εὐρεθεῖσαν καὶ
φέρουσαν :

« Ἀνεγνώθη ὁ πύργος τοῦτος ἐπὶ Νικηφόρου
αὐτοκράτορος Ρωμαίων ».

Τούτέστι Νικηφόρου Φωκᾶ, τέλη δηλαδὴ τοῦ
δεκάτου αἰῶνος.

Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται δεικνύουν ὅτι τὸ τεῖχος
κατὰ τὸν 10^{ον} αἰῶνα ἐπανειλημμένως ἐπεσκευά-
σθη καὶ τίθεται τὸ ἐρώτημα τί ἐκ τῶν σήμερον
διατηρουμένων πρέπει ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὸν Ἀ-
ναστάσιον.

*
* *

Ὅτι ἡ πρώτη ἐπιγραφὴ δὲν ἀναφέρεται ἐπὶ

όλικῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ τείχους, φαίνεται ἐκ τῆς δευτέρας, ἣτις μόνον ἐπὶ ἐνὸς πύργου ἀνακαινισθέντος ὑπὸ τῶν αὐτῶν αὐτοκρατόρων ὁμιλεῖ. Πόσον δὲ εἰς τοὺς κατόπιν χρόνους πᾶσα ἐπιδιόρθωσις ἐπεθανατίσθη γνωρίζομεν ἐκ τῶν τειχῶν τῆς Κων/πόλεως.

Ἡ πρώτη ἐπιγραφὴ χαρακτηρίζει τὴν πρώτην κατασκευὴν ὡς θαυμαστὸν ἔργον, ἀλλ' ἡ ἔρρινα αὐτῆς παρουσιάζει ἄλλα. Καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν δὲν φαίνεται ἔχθος τάφρου. Οἱ ἐχθροὶ, τῶν ὁποίων τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον ἐπηνόρθωσαν ὁ Βασίλειος καὶ οἱ βοηθοὶ αὐτοῦ, δὲν κατεδάφισαν μεγάλα τμήματα. Ὅπου δὲν εἶνε δυνατὴ ἡ δίοδος ἦτο ἀδιάφορον εἰς αὐτοὺς ἐὰν δωδεκάδες χιλιόμετρων παρέμενον.

Τέλος ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς μὲ μεγάλους λαξευτοὺς λίθους ἔξωθεν καὶ χυτὴν τοιχοποιῖαν ἐσωτερικῶς ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν καλὴν περίοδον τοῦ Ἀναστασίου μᾶλλον παρὰ εἰς τὴν ὑποδεστέρα τῆς μεταγενεστέρας ἐποχῆς.

Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι αἱ βελτιώσεις καὶ ἀνακαινίσεις ἀναφέρονται εἰς μεμονωμένα μόνον θέσεις⁽¹⁸⁾. Τὰ δὲ ἐκτεταμένα τμήματα προέρχονται ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Ἀναστασίου.

* *

18. Ὁ G. Seure εἰς τὸν κατάλογόν του—Συλλογὴ Σταμούλη—Θρακικαὶ ἀρχαιοτήτες τῆς Προποντίδος—δημοσιευθέντα εἰς τὸ Bul. Corresp. Hellénique τεύχος 36, περιγράφων τὴν ὑπ' ἀριθ. 1 ἐπιγραφὴν εἰς τὴν σελ. 567 εἰκὼν ἀριθ. 14, τὸ ὕψος αὐτῆς λέγει ὅτι εἶναι 0.73, τὸ πλάτος 0.62 καὶ τὸ πάχος 0.095—ἐκφράζει δὲ ἀμφιβολίας περὶ τοῦ ἂν αὐτὴ ἀναφέρεται εἰς τὸ τεῖχος ἢ εἰς τὰ ὕδραγωγεία, Μ. Σ.

Κατὰ ταῦτα τὸ ἔργον τοῦ εἶνε γενικῶς τοῖ-
χος (ὁ) 3.30 ἐνιαχοῦ δὲ 3.75 μ. πάχους, ἐξωτερι-
κῶς ἐκ λαξευτῶν λίθων καὶ ἐσωτερικῶς ἐκ χυτοῦ
ύλικοῦ. Ἐμπροσθεν αὐτοῦ κεῖνται στρογγυλοὶ
πύργοι μέχρι δέκα μέτρων προέχοντες. Αἱ δίοδοι
ἄγουν δι' αὐλῶν ὀρθογωνικῶν 30×60 μ. ἐνισχυ-
μένων μὲ πύργους. Ὅπισθεν τῆς ὀχυρώσεως κεί-
νται εἰς μὲν τὸ νότιον τμήμα δύο φρούρια ἀσθενῶς
διακρινόμενα, εἰς δὲ τὸ βόρειον ἐν εὐκρινῶς δια-
τηρούμενον, χρησιμεύοντα εἰς τὸ νὰ καλύπτουν,
τ' ἀσθενῇ σημεῖα αὐτῆς καὶ συγχρόνως νὰ ἐφο-
διάζουν τοὺς πύργους μὲ στρατιώτας».

Ἔτσι τελειώνει τὴν περὶ τοῦ Ἀναστασιακοῦ
τείχους βραχεῖαν μελέτην τοῦ ὁ Σούκαρδ, ἥτις ἔρ-
χεται νὰ συμπληρώσῃ πολλὰ ἀπὸ τὰ κενὰ ποὺ μᾶς
ἀφήκαν αἱ περιγραφαὶ προγενεστέρων ἱστορικῶν
καὶ ἐρευνητῶν, καὶ νὰ μᾶς καθοδηγήσῃ εἰς νεω-
τέρας ἐρεῦνας ἐπὶ τῶν τοπικῶν συνθηκῶν αἵτινες
ἐπεκράτουν εἰς τὸ ἐπίκαιρον καὶ στρατηγικὸν τοῦ-
το τμήμα τῆς ἀνατολικῆς Θράκης κατὰ τοὺς χρό-
νους ἐκείνους.

*
* *

Στερούμενοι τῶν τεχνικῶν γνώσεων διὰ νὰ
ἐλέγξωμεν τὰ πορίσματα αὐτοῦ ἀναφορικῶς πρὸς
τὰ ὑποδεικνυόμενα καθ' ἕκαστον εἶδη τῶν ὀχυ-
ρώσεων, εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ πιστοποιήσωμεν ὅτι
ἡ διαδρομὴ τῆς ὀχυρώσεως, αἱ καθοριζόμεναι ἀ-
ποστάσεις, τὰ περὶ μπεξεστενίων, τὰ περὶ κά-
στρου καὶ ἐν γένει αἱ περὶ χωρίων καὶ τοποθε-

σιῶν πληροφορία τοῦ Γερμανοῦ ἐξερευνητοῦ ἀνταποκρίνονται πλήρως πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ὁ ξενοδόχος τοῦ Καρατζάκιοϊ περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ, ὁ Διαμαντῆς Κωνσταντινίδης, πρόσφυξ σήμερον ἐγκατεστημένος ὡς γεωργὸς εἰς τὴν πόλιν τῶν Γενιτσῶν, ἐνθυμεῖται τὴν περιπέτειαν τοῦ Σούκαρδ καὶ εἰς τελευταῖον γράμμα του ἀπὸ 29]12]1935 μὲ ἀναφέρει ὅτι ὅταν ὁ ξένος ἐθεωρήθη ὑποπτος καὶ ἐκρατήθη εἰς τὸ Καρατζᾶ εἰς αὐτὸν ὑπηγόρευσεν ἑλληνιστὶ διὰ νὰ μεταφράσῃ εἰς τὴν τουρκικὴν καὶ ἀποστείλῃ πρὸς τὴν ἐν Κ[π]όλει γερμανικὴν πρεσβείαν τηλεγράφημά του.

Κατὰ τὸν Σούκαρδ λοιπὸν εἰς τὸ ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τῆς Προποντίδος μέχρι καὶ πέραν τοῦ ροῦ τοῦ Ἀθύρα, τμῆμα τοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον ἔχει ἐξαφανισθῇ καὶ μόνον ἐκ τῶν θεμελίων εἶνε δυνατὸν νὰ ἐξιχνιασθῇ δὲν ὑπῆρχε διόδος. Τοῦλάχιστον κεντρικῇ.

Ἐκ τῶν τριῶν διόδων τὰς ὁποίας ἐκεῖνος διέπιστῶσεν αἱ δύο εὐρίσκοντο εἰς τὰ ὑψώματα τοῦ Κούσκαγια, ἡ δὲ τρίτη παρὰ τὴν ἀκτὴν τοῦ Πόντου. Ἦσαν δηλαδὴ εἰς τὰ σημεῖα τὰ ἐπιτοπίως γνωστὰ ὡς μπεζεστένια. ⁽¹⁹⁾

Ἡ ἔλλειψις διόδου εἰς τὸ νότιον τμῆμα μᾶς ἄγει νὰ πιστεύσωμεν ὅτι κατὰ τὸν ἑβδομον αἰῶνα ὡς καὶ μετέπειτα, ἐφ' ὅσον διετηρεῖτο τὸ μακρὸν

19. Μὲ τὴν λέξιν μπεζεστένι οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν ἐκείνων ἐξαπατήριζον τὰς ἐστεγασμένας στοὰς ὅπως ἦτο καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινοπόλει μεγάλη ἀγορά.

τειχος, ἡ ἐκ Περίνθου πρὸς τὸ Βυζάντιον ρωμαϊκὴ ὁδός, ἡ Ἑγνατία, δὲν διήρχετο διὰ Σηλυβρίας οὐτε δὲ καὶ διὰ τῶν σημερινῶν γεφυρῶν τοῦ μικροῦ καὶ μεγάλου Τσεκμετζέ. Τοῦ Ἀθύρα καὶ Ρηγίου⁽²⁰⁾.

Ἡ ὁδὸς ἐκείνη ἐκκλίνουσα πρὸς βορᾶν ἔφθανεν εἰς τὸ Καινὸν Φρούριον, ὅπου ἐκ στρατιωτικῆς συνωμοσίας εὗρε τὸν θάνατον ὁ αὐτοκράτωρ Αὐρηλιανὸς τῷ 275 μ. Χ. ταφεῖς μάλιστα ὡς λέγεται ἐκεῖ⁽²¹⁾, καὶ ἐκεῖθεν ἔστρεφε πρὸς τὸ Βυζάντιον διὰ ν' ἀφίσῃ πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς τᾶς λίμνας τοῦ Ἀθύρα καὶ τοῦ Βαθυνίου.

Υπῆρχον ὅμως δύο φρούρια καὶ ἑνδεκα πύργοι ἰσχυροὶ ἐκ τῶν ὁποίων ὑπερεῖχεν ὁ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Τσιλαγκιῦ τεπέ.

Εἰς τὸ πρὸς βορρᾶν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς τμήμα τοῦ τείχους ὁ Σούκαρδ ἕνα μόνον πύργον συνήντησε. Κατ' ἀφηγήσεις ὅμως ξυλοκόπων σώζονται καὶ ἄλλοι.

Τοὺς πύργους τούτους κυρίως διεργρῦθμισεν ὁ Ἰουστινιανὸς, φράξας τὰς ἐξόδους διὰ τῶν ὁποίων ἐπιβοινώνουν μεταξὺ των καὶ διανοίξας ἐκ τοῦ ἑδάφους μίαν μόνον ἄνοδον ἐσωτερικῶς εἰς τρόπον ὥστε φρασσομένης καὶ ταύτης ἐγκαίρως οἱ πύργοι νὰ καθίστανται μεμονωμένα φρούρια, ὅταν

20. Ἡ γνώμη αὕτη ἐνισχύεται καὶ ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ Προκοπίου ὅστις ὁμιλῶν περὶ τῆς ὁδοῦ τὴν ὁποίαν ὁ Ἰουστινιανὸς κατεσκεύασεν ἀπὸ τοῦ τοῦ Στρογγύλου Φρουρίου πρὸς τὸ Ρήγιον λέγει : «Μήκος μὲν τῇ ὁδῷ ἄχρη εἰς Ρήγιον». Περὶ Κτισμ. IV 8.

21. Flavii Popisci divus Aurelianus β. 35. Χρον. Μαλάλα σ. 301, Κ ε δ ρ η ν ὁ ς Ἰστορ. σελ. 455.

συνέβαινε ὁ ἐχθρὸς νὰ παραβιάσῃ τὸ τεῖχος. ⁽²²⁾

*
* *

Εἰς τὸ πέραν τοῦ Ἀθύρα καὶ πρὸς τὸν Εὐξει-
νον τμήμα τοῦ τεύχους ἐκτὸς τῶν ἀραιῶν ἐπ' αὐ-
τοῦ πύργων ὑπῆρχον καὶ τὰ ἐπὶ τῶν διόδων συμ-
πλέγματα. Τρεῖς πύργοι εἰς τὴν νοτιωτέραν, πέντε
εἰς τὴν μετ' αὐτὴν καὶ ἰσάριθμοι ἴσως, ἂν ὅχι καὶ
περισσότεροι εἰς τὴν παρὰ τὴν ἀκτὴν τοῦ πόντου
εὐρισκομένην. Καὶ ὑπεράνω ὅλων εἰς τὸ τμήμα
τοῦτο εὐρίσκετο τὸ μεγαλείτερον καὶ πιθανῶς
ἰσχυρότερον φρούριον ποὺ ἐπροστάτευε τὴν πλου-
σίαν κοιλάδα τοῦ Δέλκωνος ποταμοῦ, ὅπου ἄλ-
λοτε κατόκει ἡ θρακικὴ φυλὴ τῶν Μελινοφάγων,
καὶ διὰ τῆς ὁποίας ὁ μετὰ τοῦ Σεύθου συμπολε-
μῶν Ξενοφῶν ἐβάδισε πρὸς τὸν Σαλμηδυσσόν. ⁽²³⁾

*
* *

Τὴν ὀχύρωσιν ὁ Σούκαρδ δὲν τὴν εὐρίσκει
οὔτε σοβαρὰν οὔτε θαυμαστήν. Τὴν χαρακτηρίζει
ὡς τοῖχον τοῦ ὁποίου τὸ πάχος ποικίλλει ἀπὸ 2.62
ἕως 6 μέτρα.

Τὸν χρόνον δὲ τῆς κατασκευῆς τῶν σωζομέ-
νων ἐρειπίων τὸν ἀνάγει εἰς τὴν καλὴν περίοδον

22. Ἀλλὰ βασιλεὺς . . . προσεπετεχνήσατο τάδε. Τὰς μὲν ἐξό-
δους αἵπερ ἐκ πύργου ἑκάστου εἰς τοὺς αὐτοῦ ἐχομένους ἐξάγουσιν,
ἐφράξατο πάσας. Ἄνοδον δὲ καθ' ἑκάστον ἐκ τοῦ ἐδάφους ἔντο.
σθεν ἐτεκνήνατο μίαν ἣν περ ἐπὶ καιροῦ καθειργνύντες οἱ ταύτη
φρουροὶ τοὺς πολέμιους περιφρουνοῦσι τοῦ περιβόλου ἐντὸς γενο-
μένους. Ἐπειδὴ πύργος ἐς ἀσφάλειαν ἑκαστος αὐτὸς κατὰ μόνας
τοῖς φρουροῖς ἀπόχη. Π ρ ο κ. Κτισμ. IV 9.

23. Ξ ε ν ο φ. Κυρ. ἀναβ. βιβ. Ζ. κεφ. Ε.

